

NOTY KSIĄŻKOWE

Magdalena Sitarz, *Literatura jako medium pamięci. Świat powieści Szolema Asza*,

Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011, s. 368.

Wciąż jeszcze brak kompleksowego opracowania dotyczącego historii literatury jidysz w języku polskim. Wiedzę trzeba więc składać z poszczególnych elementów. Na szczęście pojawia się ich coraz więcej. *Literatura jako medium pamięci...* to efekt wieloletnich badań Magdaleny Sitarz nad literaturą i kulturą jidysz, a w szczególności nad twórczością pisarza uważanego za życia za jednego z najwybitniejszych twórców żydowskich swojej epoki, a zarazem budzącego wśród współczesnych kontrowersje – krytykowanego, przez co tym bardziej interesującego. Autora literatury pisanej niemal tylko w jidysz, ale tłumaczonego jeszcze za życia na wiele języków (najbardziej współczesne polskie przekłady to tłumaczenia Michała Friedmana oraz poprawione przedwojenne tłumaczenie *Miasteczka*). Książka Magdaleny Sitarz umożliwia wgląd w życie i dorobek autora takich powieści jak: *Mąż z Nazaretu czy Kidusz ha-szem* oraz przybliży czytelnikowi świat żydowski widziany oczyma Szolema Asza. Osią tej pracy jest koncepcja figur pamięci, które, zdaniem autorki, spełniają istotną funkcję w przekazywaniu i kształtowaniu przez literaturę świadomości zbiorowej. Sitarz odwołuje się tu do metody badawczej traktującej literaturę piękną jako źródło historyczne. Pod tym kątem Sitarz analizuje wszystkie powieści Asza – dwadzieścia przedwojennych i sześć powstałych w czasie wojny i po wojnie. Książka zawiera pełną bibliografię utworów tego pisarza, informacje o tłumaczeniach na polski oraz o wydaniach niemieckich i angielskich. asZ

Gabriella Safran, *Wandering Soul: The Dybbuk's Creator, S. An-sky*,

Cambridge: Harvard University Press, 2010, s. 392.

Nowa książka Gabrielli Safran to opowieść o autorze powszechnie znanego *Dybuka*, Szymonie An-skim (właśc. Szlojme Zajnwel Rapaport). Autorze ciekawym nie tylko ze względu na to, co pisał, lecz także ze względu na swoje aktywne zaangażowanie w badania nad żydowskim folklorem (w latach 1912–1914 wraz ze współpracownikami zorganizował badania etnograficzne w miasteczkach żydowskich na Wołyniu i Podolu, podczas których prowadził wywiady, nagrywał piosenki ludowe i przygotowywał dokumentację fotograficzną). Biografia An-skiego to opowieść o życiu w czasach ważnych przemian społecznych i politycznych, takich jak powstanie partii politycznych, pierwsza wojna światowa, historia rosyjskiej myśli filozoficznej i politycznej oraz nauki i literatury. Sam An-ski był członkiem radykalnego ruchu socjalistycznego i świadkiem procesu Dreyfusa. Pomagał również ofiarom pierwszej wojny światowej. Gabriella Safran, wykładowczyni literatury rosyjskiej na uniwersytecie w Stanford, napisała swoją pracę językiem przystępnym nie tylko dla środowisk naukowych. Jej książka, jak pisze dziennikarz „Forwerts”, Michael Krutikov, może być wzorem dla innych utworów tego typu. Sam cytat użyty w prologu zachęca do lektury i zapoznania się z enigmatyczną postacią pisarza: „Nie posiadam ani żony, ani dzieci, ani domu – napisał An-ski w niedatowanym tekście – nie mam nawet apartamentu, nie mam dobytku, nie mam też nawyków. Jedyną rzeczą, która łączy mnie mocno z tym wymiarem, jest mój naród...”. asZ

Jacek Leociak, *Spojrzenia na warszawskie getto*,

Warszawa: Dom Spotkań z Historią, 2011, sześć zeszytów.

„Już zajrzałem do Krochmalnej” – rzucił bliski mi Ktoś w rozmowie telefonicznej. Na Krochmalną chodził niegdyś do szkoły. Dzień w dzień przemierzał tę ulicę, patrząc na wozy, które w beczkach rozwoziły piwo z zakładów Haberbusch i Schiele. Zresztą – nie to było atrakcją, bo najbardziej lubił konie ciągnące te wozy – perszerony, powolne, tłuste, olbrzymie zwierzęta. Ja „zajrzałam” do Karmelickiej, tam, pod nr. 29, znajdował się lokal jednej ze szkół CISZO, którymi kiedyś się zajmowałam. Sześć przygotowanych przez Jacka Leociaka zeszytów to kopalnia wiedzy o sześciu warszawskich ulicach, których nazwy wiążą się nierozłącznie z warszawskim gettem: Karmelicka, Krochmalna, Miła, Nalewki, Nowolipie, Stawki. Ulice, które były świadkami Zagłady i które dziś, jak cały Muranów, chowają ruiny świata, którego już nie ma. Książki Jacka Leociaka są jednak nie tylko przewodnikiem po Zagładzie, mapą ilustrującą znane fakty, lecz także opowieścią o tym, jak wyglądały te ulice wcześniej – od samych początków, przez dwudziestolecie międzywojenne, aż do włączenia ich do getta. Swoje opracowanie ilustruje Leociak barwnymi opowieściami zaczerpniętymi z literatury. W zeszytach tych można także znaleźć niepublikowane wcześniej fotografie wspomnianych ulic z okresu przedwojennego i z czasów getta oraz dokładne mapy, na których zaznaczone zostały miejsca ważne dla ich historii. asZ

Anna Ciałowicz, *Wojny chasydów arcydzieła. Nowy Sącz – Sadogóra (1868–1869)*,

Warszawa: Fundacja Zmiana, 2010, s. 254.

Podstawą tej książki o arcyzachęcającym tytule jest praca magisterska, którą Autorka obroniła w 2007 roku w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ciałowicz zwraca uwagę na znikomą liczbę opracowań, z których można czerpać wiedzę o ruchu chasydzkim, oraz na ich powierzchowny charakter. Związane jest to z brakiem metodologii odczytywania skomplikowanych źródeł, co niewątpliwie utrudnia opracowywanie nowych tematów dotyczących tego szerokiego zagadnienia.

Temat, o którym mówi autorka, nie jest wyjątkowy, bo, jak sama podkreśla, spory między rodami chasydzkimi to zjawisko powszechne, towarzyszące im po dziś dzień. Na skutek konfliktu między dworami Sadgóry i Nowego Sącza członkowie obu rodów obłożyli się wzajemnie klątwami i zobowiązali swoich zwolenników do prześladowania wroga. Spór, który niejednokrotnie przyjmował okrutną formę, nie istniał w powszechnej świadomości współczesnych mu ludzi, do których dochodziły jedynie okruciny tego, co działo się między tymi dworami. Członkowie dynastii Sadgóra i Nowy Sącz nie rozpowszechniali tych wieści. W oparciu o dostępne materiały źródłowe, notatki prasowe i literaturę Ciałowicz opisuje przyczyny, przebieg i krwawe skutki skłócenia dwóch chasydzkich rodów. Kreśli przy tym inny, mniej oczywisty, wielobarwny i skomplikowany obraz chasydyzmu. Książkę tę, napisaną lekkim językiem, czyta się jak dobry kryminał. asz

David Assaf, *Untold Tales of Hasidism. Crisis and Discontent in the history of Hasidism*,

z hebrajskiego przełożyła Dena Ordan, Waltham, Massachusetts: Brandeis University Press, 2010, s. 360.

Ta pozycja to przekład wydanej w 2006 roku po hebrajsku książki autorstwa profesora Dawida Assafa, historyka zajmującego się chasydyzmem na Uniwersytecie w Tel Awiwie. Książka o tyle ciekawa, że nie jest ani historią tego ruchu, ani naukowym opracowaniem jego myśli. Dawid Assaf dotyka tematów tabu obecnych w świadomości członków poszczególnych dworów chasydzkich. Historie te, nieraz sprzeczne z nieskazitelny, romantycznym, czasem sakralnym obrazem chasydyzmu, nie ograniczają się jedynie do suchych faktów i stwierdzeń, lecz są dla Assafa także punktem wyjścia do dalszych badań i poszukiwań. Szczególną uwagę zwraca autor na różne sposoby przedstawiania i interpretowania tej samej opowieści przez chasydów, maskilów oraz historyków. Książka składa się z sześciu historii ułożonych w porządku chronologicznym. Już pierwsze wydanie z 2006 roku cieszyło się w Izraelu wielkim zainteresowaniem. I choć książka była dostępna u wydawcy jedynie na zamówienie, to w miesiąc po publikacji rozpoczęto dodruk, ponieważ zabrakło egzemplarzy. Wersja angielska pozwoli zobaczyć, co przykuło uwagę tylu czytelników. Książka została przystosowana do potrzeb „nieżydowskiego” czytelnika i różni się od oryginalnego wydania. asz

David Assaf, Immanuel Etkes, *החדר: מחקרים, תעודות, פרקי ספרות וזיכרונות*

[*Cheder: studia, dokumenty, literatura i wspomnienia*],

Tel Awiw: The Goldstein-Goren Diaspora Research Center and Beth Shalom Aleichem, 2009, s. 570.

Cheder – centralna instytucja towarzysząca życiu każdego bogobożnego Żyda od czasów dziecięcych. Najpierw, gdy w wieku trzech lub czterech lat trafiał do niej jako uczeń, i później, gdy posyłał tam swoje dzieci i wnuki. Cheder, jako symbol ciemnoty i zacofania, miejsce, w którym maluchy karcone przez małemada za byle przewinienie bezmyślnie wkuwały ustępy Tory, pojawia się w literaturze pięknej i wspomnieniowej. Czy tylko w ten sposób można go jednak wspominać? Książka pod redakcją Davida Assafa i Imanuela Etkesa składa się z trzech części. W pierwszej cheder pokazany jest z perspektywy historyczno-literackiej, przy czym uporządkowane chronologicznie artykuły przedstawiają historię tej instytucji od czasów najdawniejszych po okres modernizacji, kiedy to nawet jej nie udało się umknąć przed oświeceniem. W części drugiej autorzy zapoznają czytelnika z dwoma istotnymi dla tematu dokumentami autorstwa Eliezera Meira Lifszycy i Jechiela Sterna. Część trzecia to fragmenty tekstów literackich oraz wspomnień krążących wokół chederu. Pojawiają się w niej fragmenty dzieł takich autorów jak Szolem Alejchem, Chaim Nachman Bialik czy Szymon Dubnow. Książka ta zdaje się być lekturą ważną nie tylko dla tych, którzy interesują się bądź zajmują szkolnictwem żydowskim, lecz także dla wszystkich tych, których interesują procesy przemian kulturowych. asz

Barbara Engelking, *Jest taki piękny słoneczny dzień. Losy Żydów szukających ratunku na wsi polskiej 1942–1945*, Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, 2011, s. 288.

Jan Grabowski, *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942–1945. Studium dziejów pewnego powiatu*, Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, 2011, s. 257.

Jan Tomasz Gross, *Złote żniwa. Rzecz o tym, co się działo na obrzeżach Zagłady Żydów*, Kraków: Znak, 2011, s. 203.

Temat współdziałania Polaków w Zagładzie wybuchł na nowo w obliczu publikacji książki Jana Tomasza Grossa *Złote żniwa*. Choć, jak podkreśla sam autor, „czytelnik zainteresowany problematyką zagłady Żydów nie znajdzie w niej wielu nowych faktów” (s. 14), a o grabieniu terenów poobozowych przez okoliczną ludność pisano już zarówno w literaturze wspomnieniowej, jak i w reportażach czy opracowaniach historycznych, to niektóre reakcje sugerują, że poruszanego przez Grossa problemu nigdy nie było. Tuż przed wydaniem eseju historycznego, który Gross napisał we współpracy z Ireną Grudzińską-Gross, pojawiły się w księgarniach dwie pozycje stanowiące solidną podstawę dla tez Grossa. Są one efektem prac zespołu badawczego Centrum Badań nad Zagładą Żydów. Instytucja ta skupia badaczy wywodzących się z różnych dyscyplin humanistycznych. W oparciu o szereg niewykorzystanych dokumentów (np. relacji ze zbiorów ŻIH i Yad Vashem, dokumentów IPN i archiwów regionalnych) rzetelnie zmierzali się oni z tematem Zagłady na wsi (a dokładniej z problemem zachowań ludności wobec prześladowanych Żydów). Myślę, że ci, którzy książkę Grossa odmawiają wiarygodności, powinni zmierzyć się z lekturą tych książek. Jak zauważa Jacek Leociak w wywiadzie dla „Tygodnika Powszechnego”, „metody, jakimi się posługuje [Gross, przyp.: A. Sz.], mogą być uznawane za zbyt drastyczne, ale to jak z elektrowstrząsami: psychiatria humanistyczna je krytykowała, jednak od lat 80. XX wieku znów się do nich powraca w leczeniu niektórych form depresji” (TP 3/2011). Pozwolę sobie dodać, że elektrowstrząsy działają tylko na zdiagnozowaną chorobę, a dwa tomy Centrum Badań nad Zagładą Żydów mogą być taką diagnozą. asz

Izabela Suchojad, *Topografia żydowskiej pamięci. Obraz krakowskiego Kazimierza we współczesnej literaturze polskiej i polsko-żydowskiej*,

Kraków: Universitas, 2010, s. 172.

Izabela Suchojad, próbując zrozumieć tożsamość dzisiejszego Kazimierza, sięgnęła do literatury wspomnieniowej. Autorka, opierając się tekstach Natana Grossa, Miriam Akavii i Henryka Voglera, a także odnosząc się do współczesnej polskiej prozy, analizuje historię dzielnicy w XX wieku – od czasów jej świetności w dwudziestoleciu międzywojennym, przez doświadczenie Zagłady, po okres komunistycznej degradacji. W tekście znajdziemy również fragmenty dotyczące najnowszych dziejów Kazimierza, kiedy to podjęto szereg prób rewitalizacji kwartału i przypomnienia jego żydowskiej historii. *Topografia żydowskiej pamięci* stanowić może zarówno interesujące studium z dziedziny *urban studies*, jak i swoisty przewodnik po krakowskim Kazimierzu. Maria Antosik-Piela

Polish and Hebrew Literature and National Identity, pod red. Alina Molisak, Shoshana Ronen,

Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2010, s. 310.

Publikacja to tom materiałów z międzynarodowej konferencji *Polish and Hebrew Literature and National Identity*, która odbyła się w październiku 2009 roku na Uniwersytecie Warszawskim. Zagadnieniem, jakie postawiono w trakcie tego niecodziennego spotkania polskich i izraelskich uczonych, było pytanie o to, w jaki sposób tożsamość narodowa wpływa na twórczość autorów hebrajskich, polskich i polsko-żydowskich. W książce znajdziemy teksty znakomitych badaczy izraelskich: Anity Shapiro, Avnera Holtzman, Davida Fishelova oraz Aminadava Dykmana. Stronę polską reprezentują między innymi Eugenia Prokop-Janiec, Bożena Umińska-Keff, Monika Rudaś-Grodzka, a także Shoshana Ronen. Wśród interpretowanych utworów Czytelnik odnajdzie teksty Bialika, Agnona, Żabotyńskiego, ale także Mickiewicza, Krasińskiego i wielu innych. map